

УДК 159.922.6

**Д. Т. Гошовська,
Я. О. Гошовський**

Received: November 15, 2016

Revised: January 21, 2017

Accepted: February 10, 2017

СПЕЦИФІКА САМОАКЦЕПТАЦІЇ ДІВЧАТОК ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ: ЕМПІРИЧНИЙ РАКУРС

У статті висвітлено ключові підходи до розуміння змістово-функціональної суті феномену самоакцептації. Проаналізовано основні наукові погляди на проблему самоакцептації особистості. Розкрито сутнісні ознаки самоакцептації в контексті специфіки особистісного розвитку дівчаток підліткового віку. Відзначено, що самоакцептація як складова частина самосвідомості є активністю особистості, спрямованою насамперед на різнобічне усвідомлення власного *Я*, а також на прийняття його на рівні усвідомленої самості, неповторної екзистенційної суб'єктності. Загалом самоакцептація трактується як діяльність людини щодо віднайдення свого феноменологічного *Я*. Це складне полімодальне емоційно-ціннісне ставлення до себе, яке сформоване внаслідок результатів самосприймання і самоосмислення. Самоакцептація – це різнобічне самопізнання і самовизнання як особливі процеси психіки індивіда, що мають гностичну, сенсорну, вольову та інші форми прояву. Наголошено, що впродовж онтогенезу особистості самоакцептація стабілізується разом із когнітивно регульованим багатогранним образом *Я*, адекватною самооцінкою та виступає певною запорукою побудови зваженої, збалансованої, позитивної *Я*-концепції. Констатовано, що визначальною рисою самоакцептації є наявність позитивного настановлення щодо себе, яке здебільшого формується передусім під впливом зовнішніх акцептуючих настановлень щодо індивіда у процесі його неперервної соціалізації в різних умовах. Установлено, що самоакцептація особистості має пізнавальний, ціннісний, комунікативний, креативний, естетичний та інші потенціали, відбувається поетапно і проминає ті ж етапи, що й усвідомлення об'єктів зовнішнього світу, тобто долає шлях від елементарних самовідчуттів до самосприймання, самоуявлення, саморозуміння і, насамкінець, до загального самоприйняття. Отож самоакцептація реалізується завдяки конгломерату інтелектуальних, мовленнєвих, перцептивних, матеріальних та інших дій людини. У контексті вивчення феномену самоакцептації, зокрема в ракурсі фемінінного самоприйняття, здійснено емпіричне вивчення вибірки дівчаток підліткового віку, які навчалися в різнотипних освітніх закладах – загальноосвітній школі та школі-інтернаті. Розкрито також психологічні особливості негативного впливу депривації на самосвідомість, образ *Я* та самоакцептацію особистості. Установ-

лено специфіку онто- і соціогенези депривованих дівчаток-підлітків, проаналізовано основні типи порушень у розвитку самоакцептації.

Ключові слова: самосвідомість, самість, образ Я, самооцінка, самоприйняття, самоакцептація, підлітки, дівчатка підліткового віку, загальноосвітня школа, школа-інтернат.

Hoshovska D. T., Hoshovskyi Ya. O. Features of Female Teens' Self-Acceptation from Empirical Perspective. The article highlights key approaches to the understanding of content and functional essence of the phenomenon self-acceptance. The paper analyzes the main scientific views on the issue self-acceptance of personality. Self-acceptance reveals the essential features in the context of the specific personal development of adolescent girls. It is marked that the selfacceptance as constituent of consciousness is the activity of personality, sent first of all to scalene realization of "Self", and also to the acceptance at the level of self-realization, unique subject. Self-acceptance is generally treated as a human activity of finding his phenomenological "Self". This is a difficult emotional attitude towards herself, the perception and comprehension of it is formed as a result of self-acceptance and self-reflection. The self-acceptance is a versatile cognition and confession as the special processes of the individual`s psyches, which have sensory, volitional and other forms of display. It is marked that during ontogenesis of personality self-acceptance is stabilized together with cognitive by the managed many-sided character "I", by an adequate self-appraisal and comes forward as a certain mortgage of construction of balanced, positive self-image self-weighted. It is established, that the qualificatory line of acceptance is a presence of the positive setting in relation to herself, which is mostly formed first of all under act of external accepting options in relation to an individual in the process of his continuous socialization under various conditions. It has been established that self-acceptance of personality has cognitive, value, communicative, creative, aesthetic and other potential, takes place in stages and passes the same stages as the objects of awareness of the outside world, that overcomes the way from elementary to self-acceptance and self-understanding, and finally to total self-acceptance. So self-acceptance is realized due to conglomerate through intellectual, speech, perceptual, material and others of human action. In the context of studying the phenomenon of self-acceptance, particularly in the light of feminine self-acceptance, made an empirical study sample of adolescent girls who were studying in different types of educational institutions – secondary school and boarding school. The article also reveals the psychological characteristics of the negative impact of deprivation of identity, image and self-acceptance of personality. It is established the specificity and ontogenesis and sociogeneza of deprived teenage girls , the main types of violations in self-acceptance are analyzed.

Key words: consciousness, self, self-image, self-appraisal, self-acceptance, teenagers, girls-teens, comprehensive school, boarding school.

Гошовская Д. Т., Гошовский Я. А. Специфика самоакцептации девочек подросткового возраста: эмпирический ракурс. В статье отражены ключевые аспекты онто- и социогенеза депривированных девочек-подростков, проанализированы основные типы нарушений в развитии самоакцептации.

чевые подходы к пониманию смыслово-функциональной сути феномена самоакцептации. Проанализированы основные научные взгляды на проблему самоакцептации личности. Раскрыты сущностные признаки самоакцептации в контексте специфики личностного развития девочек подросткового возраста. Отмечено, что самоакцептация как составляющая самосознания является активностью личности, направленной в первую очередь на разностороннее осознание собственного Я, а также на принятие его на уровне осознанной самости, неповторимой экзистенциальной субъектности. В целом самоакцептация рассматривается как деятельность человека относительно поиска и утверждения своего феноменологического Я. Это сложное полимодальное эмоционально-ценностное отношение к себе, сформированное в результате результатов самовосприятия и самоосмысления. Самоакцептация – разностороннее самопознание и самопризнание как особенные процессы психики индивида, которые имеют гностическую, сенсорную, волевую и другие формы проявления. Отмечено, что в течение онтогенеза личности самоакцептация стабилизируется вместе с когнитивно регулируемым многогранным образом Я, адекватной самооценкой и выступает в качестве определенного залога построения взвешенной, сбалансированной, позитивной Я-концепции. Констатируется, что определяющей чертой самоакцептации является наличие позитивной установки относительно себя, которая формируется в первую очередь под воздействием внешних акцептирующих установок относительно индивида в процессе его непрерывной социализации в различных условиях. Отмечено, что самоакцептация личности имеет познавательный, ценностный, коммуникативный, креативный, эстетический и другие потенциалы, происходит поэтапно и преодолевает те же этапы, что и осознание объектов внешнего мира, то есть преодолевает путь от элементарных самоощущений к самовосприятию, самопредставлению, самопониманию и, в конце, к общему самопринятию. Самоакцептация реализуется благодаря конгломерату интеллектуальных, речевых, перцептивных, материальных и других действий человека. В контексте изучения феномена самоакцептации, в частности в ракурсе фемининного самопринятия, осуществлено эмпирическое изучение выборки девочек подросткового возраста, обучающихся в разнотипных образовательных заведениях – общеобразовательной школе, гимназии и школе-интернате. Раскрыты также психологические особенности негативного влияния депривации на самосознание, образ Я и самоакцептацию личности. Установлена специфика онто- и социогенезиса депривированных девочек-подростков, проанализированы основные типы нарушений в развитии самоакцептации.

Ключевые слова: самосознание, самость, образ Я, самооценка, самопринятие, самоакцептация, подростки, девочки подросткового возраста, общеобразовательная школа, школа-интернат.

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед актуальної проблематики сучасної вітчизняної психології однією з найваж-

лівіших залишається феномен самосвідомості людини, адже лише особистісна спроможність до осмисленого саморуху забезпечує і онтогенетичне урухомлення, і філогенетичний поступ. Самоакцептація як складова частина самосвідомості є активністю особистості, спрямованою насамперед на різнобічне усвідомлення власного *Я*, а також на прийняття його на рівні усвідомленої самості, неповторної екзистенційної суб'єктності. По суті, самоакцептація трактується як діяльність людини щодо віднайдення свого феноменологічного *Я*. Зі структурно-функціонального погляду це складне полімодальне емоційно-ціннісне ставлення до себе, яке сформоване внаслідок результатів самосприймання і самоосмислення. Також це різнобічне самопізнання й самовизнання як особливі процеси психіки індивіда, що мають гностичну, сенсорну, вольову та інші форми прояву. Упродовж онтогенезу особистості самоакцептація усталюється разом із когнітивно регульованим багатограним образом *Я*, адекватною самооцінкою й виступає певною запорукою побудови зваженої, збалансованої, позитивної *Я*-концепції [1–4; 6]. Визначальною рисою самоакцептації є наявність позитивного настановлення щодо себе, яке здебільшого формується передусім під впливом зовнішніх акцептуючих настановлень щодо індивіда в процесі його неперервної соціалізації в різних умовах. Отож прийняття самого себе як самоцінності можливе насамперед завдяки гармонійному й синтезуючому поєднанню виваженого, відфільтрованого й узгодженого спектра чужих оцінок і власних самооцінок [1; 3; 4]. Самоакцептація особистості, маючи пізнавальний, ціннісний, комунікативний, креативний, естетичний та інші потенціали, відбувається поетапно і проминає ті ж етапи, що й усвідомлення об'єктів зовнішнього світу, тобто долає шлях від елементарних самовідчуттів до самосприймання, самоуявлення, саморозуміння і, насамкінець, до загального самоприйняття. Зазвичай самоакцептація реалізується завдяки конгломерату інтелектуальних, мовленнєвих, перцептивних, матеріальних та інших дій людини [1–4].

У контексті вивчення феномену самоакцептації, зокрема в ракурсі фемінінного самоприйняття [3; 7], здійснено емпіричне вивчення вибірки дівчаток підліткового віку, які навчалися в різнотипних освітніх закладах.

Мета й завдання статті – дослідити специфіку становлення самоакцептації дівчаток-підлітків, які навчаються в освітніх закладах різного типу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У дослідженнях багатьох вчених (М. Алексєєва, Л. Божович, Т. Говорун, В. Давидов, С. Максименко, О. Насонова, А. Рое, М. Сігельман, В. Столін, В. Татенко, Т. Титаренко, П. Чамата, А. Колодзей, М. Ясинська та ін.) самоприйняття трактують як один з ключових компонентів самосвідомості, а самоакцептацію розглядають як прийняття себе на рівні зовнішності, характеру, соціальної поведінки та ставлення до виконання справ [1–4; 6]. Цікаве розуміння самоакцептації крізь призму функціонального контекстуалізму поведінкової терапії, адже блок людської мови й вищого пізнання дають людині можливість не лише створювати когнітивні зв'язки, а й у своєрідному віддзеркаленні осмислювати власну сутність через взаємодію з навколишнім середовищем. Як уважає Ст. С. Гаес, людина, керуючися пізнавальними принципами й соціальним навчанням, які включають інтенсивні когнітивно-поведінкові та лінгвістичні стратегії, досягає значних успіхів у розумінні та прийнятті свого Я [8]. У ракурсі філософсько-психологічного підходу С. Павличко трактує самоприйняття жінки як основу й запоруку її фемінінного самоотождження [7], а Т. Говорун у контексті поглибленого вивчення особливостей соціалізації статі як фактору розвитку Я-концепції наголошує на визначальній ролі для успішного розвитку дівчаток саме їхнього фемінінного самоприйняття [2].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Емпіричне вивчення психологічних особливостей самосвідомості дітей у періоди кризових зламів, – породжених бурхливістю еволюційних процесів і змінами попереднього життєвого досвіду, зокрема на етапі підлітковості, – одна зі споконвічно актуальних проблем психологічної науки. За широким спектром різноманітних концептуальних й емпіричних підходів чітко простежується головна теза про надзвичайну складність цього перехідного періоду і неоднозначність специфіки його впливу на становлення і всієї популяції, і окремих особистостей [1–4; 6]. Порівняння результатів виконання експериментальних завдань дівчатками-підлітками з п'ятих класів різних типів шкіл і дівчатками старшого підліткового віку з різнотипних шкіл, маючи в основі конкретні статистично значущі якісні показники й відмінності між ними, здійснювалося з урахуванням теоретичних та експериментальних даних і висновків інших досліджень [1–3; 6]. Основним завданням порівняльного аналізу в межах окремих внутрішньопідліткових категорій було з'ясування психологічних відмінностей семантичного наповнення самоакцептації дітей на етапі молодшого підліткового віку й на етапі старшого

підліткового віку залежно від детермінуючого впливу особливостей певного навчально-виховного закладу й інших чинників.

Гомогенну вибірку склали 118 дівчаток-підлітків, які навчалися в різних освітніх закладах. Базовими експериментальними майданчиками були: загальноосвітня школа № 20 м. Луцька, Дрогобицька гімназія імені Богдана Лепкого Львівської обл., загальноосвітня школа-інтернат у м. Долині Івано-Франківської обл. У процесі безпосереднього експериментального дослідження ми використовували модифікований варіант «Тесту самооцептації підлітків і сприймання батьківських установок стосовно них» (М. І. Алексєєва, О. Б. Насонова) (скорочено ОСП – опитувальник самооцептації підлітків), методику «Q-класифікація» (В. Стефенсон), «Метод багатоаспектної квантифікації міжособистісних взаємин» (Т. Лірі), методику «Діагностика особистісної тривожності» (А. Прихожан).

Ми відстежили загальну динаміку показників від умовного початку підліткового віку (5 кл.) до його умовного завершення (9 кл.), що дало змогу встановити психологічні особливості, які зумовлюють розвиток самооцептації в дівчаток упродовж усієї підлітковості. Порівняльна характеристика результатів на етапі вступу в підлітковість із результатами старших дівчаток-підлітків допомогло виявити систему індикаторів різнобічної психодіагностики об'єкта дослідження, що відтворює складний перебіг процесу становлення особистісного самоприйняття. Порівняння динаміки результатів виконання експериментальних завдань дівчатками з різних типів шкіл (гімназії, загальноосвітньої школи, школи-інтернату) дало змогу встановити спільні тенденції, типологічні збіги/розбіжності. Порівняння отриманих результатів сприяло цілісному охопленню предмета дослідження, підтвердило й деталізувало коло наявних наукових уявлень про фемінінну самооцептацію, допомогло ширшому розкриттю суті власне підліткової самооцептації дівчаток [2; 3; 7].

Відстеження внутрішньої динаміки показників між молодшими й старшими підлітками певного типу школи дало можливість виявити переваги та недоліки особливостей навчально-виховного процесу, педагогічної взаємодії, інфраструктури й міру позитивності/негативності їхнього впливу на становлення самосвідомості, зокрема самооцептації, дівчаток. Окрім того вдалося встановити залежність розвитку самоприйняття від детермінуючої дії інших важливих соціально-психологічних чинників (матеріально-побутові умови сім'ї, рівень акцептуючих настановлень батьків, референтних дорослих, значущих інших, взаємини з найближчим мікродовкіллям тощо).

Виявлення подібностей або відмінностей окремих психологічних параметрів самоакцептації дівчаток-підлітків сприяло встановленню функціонального значення й семантичного навантаження конкретних рис та якостей, що домінують на певному віковому етапі онтогенезу і впливають на формування таких базальних конструктів, як образ *Я*, усвідомлена особистісна ідентичність, картина світу, загальна *Я*-концепція тощо. Поряд із цим вдалося з'ясувати їхнє значення для процесу розвитку соціальної поведінки й характеру, а також для виявлення особливостей прийняття зовнішності.

Отже, ми простежили результати власне внутрішньовікової динаміки між молодшими і старшими дівчатками-підлітками з різних типів освітніх закладів – загальноосвітньої школи та школи-інтернату. Насамперед порівнювалися результати виконання експериментальних завдань дівчатками-підлітками з 5 і 9 кл. ЗОШ № 20 м. Луцька (див. табл. 1).

Таблиця 1

Результати виконання експериментальних завдань дівчатками-підлітками з 5 і 9 кл. загальноосвітньої школи

Методика	Показники, що порівнюються	Середнє арифметичне		t-критерій Стьюдента	α
		5 кл.	9 кл.		
«Q-класифікація» (В. Стефенсон)	залежність	5,7	2,9	3,45	0,01
	замкнутість	6,5	4,1	3,33	0,01
	уникнення боротьби	2,2	5,7	4,72	0,001
«Метод багатоаспектної квантифікації міжособистісних взаємин» (Т. Лірі)	вимогливість – непримиренність – жорстокість;	5,7	11,2	5,45	0,001
	скептицизм – упертість – негативізм;	5,9	9,6	3,19	0,01
	поступливість – боязкість – покора;	5,2	9,5	3,50	0,01
	довірливість – послушність – залежність;	4,1	7,4	3,32	0,01
	безкорисливість – чутливість – жертвовність	7,9	5	3,60	0,01
«Діагностика особистісної тривожності» (А. Прихожан)	самооцінна тривожність	20	13,6	3,58	0,01
«ОСП» (М. Алексєєва, О. Насонова)	ставлення до виконання справ	2,1	1,6	12,93	0,001

Особливе зацікавлення викликає показник «уникнення боротьби» ($\alpha = 0,001$), оскільки він значною мірою розкриває особливості тактики самоприйняття дівчаток-підлітків із міської школи. Сумарно самоакцептивна атрибуція в дівчаток-дев'ятикласниць формується за типом пасивності, обережності та вичікування. До речі, це дає ускладнення на інші психологічні параметри розвитку особистості. Зокрема, демонструючи значно більше бажання уникнути боротьби, старші підлітки проявляють майже вдвічі вищі результати за показниками «вимогливість – непримиренність – жорстокість» і «скептицизм – упертість – негативізм». До того ж, самооцінна тривожність у них значно нижча. Це дає змогу стверджувати, що дівчаткам дев'ятого класу притаманна значна негативна компенсаторність, унаслідок якої непримиренність і навіть жорстокість стосовно інших супроводжуються тривожністю самооцінки й водночас виникають як захисна реакція на сильне бажання уникнути відвертої конкурентної боротьби. Показник «поступливість – боязкість – покора» в них істотно більший.

П'ятикласниці проявляють високу самооцінну тривожність і як наслідок – значно вищий рівень залежності й замкнутості. Відрадіним є той факт, що на момент умовного «виходу з підлітковості» (9 кл.) ці показники мають помітну тенденцію до зниження. Проте в старшому підлітковому віці спадає рівень прояву показника «безкорисливість – чутливість – жертвовність».

За методикою «ОСП» (М. Алексєєва, О. Насонова) зауважено високу готовність до виконання справ і в п'ятикласниць, і в дев'ятикласниць, що засвідчує тенденцію досить позитивної налаштованості на виконання завдань, доручень, прохань, а отже й певну старанність, обов'язковість, поведінкову саморегульованість.

Загалом у дівчаток-підлітків із міської загальноосвітньої школи з віком відбувається зростання низки позитивних якостей, однак проявляються й деякі риси, що засвідчують зростання самолюбства, збайдужіння, черствості, пасивності, негативізму. Безперечно, це впливає на становлення самоакцептації, зокрема на параметри соціальної поведінки й характеру.

Ускладнений розвиток самоприйняття дівчаток-підлітків із загальноосвітньої школи-інтернату зафіксовано внаслідок порівняння результатів виконання ними експериментальних завдань (див. табл. 2).

Таблиця 2

Результати виконання експериментальних завдань дівчатками-підлітками з 5 і 9 кл. загальноосвітньої школи-інтернату

Методика	Показники, що порівнюються	Середнє арифметичне		t-критерій Стьюдента	α
		5 кл.	9 кл.		
«Метод багатогранної квантифікації міжособистісних взаємин» (Т. Лірі)	лідерство – владність – деспотизм;	7,3	10,4	2,10	0,05
	впевненість – самовпевненість – самозакоханість;	6,5	10,8	4,07	0,001
	вимогливість – непримиренність – жорстокість;	7,3	10,5	2,76	0,05
	скептицизм – упертість – негативізм;	7,6	10,2	2,98	0,01
	поступливість – боязкість – покірність;	8	10	2,08	0,05
	добросердечність – несамоствореність – конформність	9,7	12,1	2,73	0,05
«Діагностика особистісної тривожності» (А. Прихожан)	самооцінна тривожність	18,9	13	2,23	0,05
«ОСП» (М. Алексєєва, О. Насонова)	ставлення до виконання справ	2,4	1,8	13,42	0,001
	знехтуваність	1,6	1,3	4,24	0,001
	занедбаність	1,7	1,2	11,18	0,001

Вікова динаміка таких показників, як «лідерство – владність – деспотизм», «вимогливість – непримиренність – жорстокість», «скептицизм – упертість – негативізм», межуючи з «поступливістю – боязкістю – пасивною покірністю», відбувається на тлі знехтуваності й занедбаності ($\alpha = 0,001$) і має помітну тенденцію до зростання. Вважаємо, що причина полягає насамперед у режимі соціальної та психічної депривації, унаслідок чого дітям не надається реальної можливості для задоволення основних життєвих потреб протягом тривалого часу. Про спричинені депривацією складнощі в самосвідомості й загальному розвитку дітей ідеться в багатьох дослідженнях [1; 4; 5].

Відзначимо, що дівчатка-підлітки зі школи-інтернату (і п'ятикласниці, і дев'ятикласниці) демонструють найвищий рівень розвитку показників «знехтуваність» і «занедбаність» серед одноліток. Тому

їхня самоакцептація має дуже складні соціальні й психологічні детермінанти, що гальмують та нівелюють особистісний розвиток. Спостерегаємо зниження самооцінної тривожності, що певною мірою йде врозріз із віковою нормою й тенденцією. Знижується показник «ставлення до виконання справ», що впливає на соціальну поведінку. Звертає на себе увагу помітна амбівалентність психології вихованок школи-інтернату, ілюстрацією якої є зростання і показника «лідерство – владність – деспотизм», і показника «добросердечність – несаможиттєвість – конформність».

Причиною насамперед може бути гостра неврівноваженість і напруженість міжособистісних взаємин, загальні дискомфортні умови перебування в дитячому навчально-виховному закладі закритого типу, а звідси і проблеми в самоусвідомленні та самоакцептації. Загалом найпомітнішою особливістю вікової динаміки дівчаток-підлітків зі школи-інтернату є нівелюючий вплив різновидової депривації на їхній особистісний розвиток, зокрема на базальні складники їхньої самоакцептації.

Зауважимо цікавий факт, констатований унаслідок порівняльного аналізу результатів дівчаток-підлітків – учениць гімназії та учениць загальноосвітньої школи. Отримані результати були майже аналогічними (за винятком окремих показників, які варіювали в межах статистичної похибки) до результатів дівчаток із загальноосвітньої школи, що засвідчує про загальнопопуляційну подібність психогенези самоакцептації в дівчаток, особистісний розвиток яких не ускладнений сімейною депривацією.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Результати теоретико-емпіричного аналізу досліджуваної проблеми дають підстави стверджувати, що розвиток особистісної самоакцептації на підлітковому етапі онтогенезу залежить від статевих і вікових (внутрішньопопуляційних) особливостей. Семантичне наповнення самоприйняття дівчаток-підлітків залежить від специфіки їхнього індивідуального психофізичного розвитку й зумовлюється низкою соціально-психологічних детермінант, насамперед мікрокліматом сімейної взаємодії (настановленнями батьків) та досить часто умовами навчання й виховання в освітньому закладі певного типу, зокрема з елементами закладової депривації. Самоакцептація дівчаток-підлітків відбувається як тривалий і складний процес самоусвідомлення. Унаслідок синтезу настановлень референтного доквілля дівчатка відчують домінування тих чи інших ставлень, тому їхнє самоприйняття розвива-

ється за перевагою одного з типів – акцептація (випадковість, любов), емоційна концентрація (опікування, надмірна вимогливість), уникнення (знехтуваність, занедбаність). Серед дівчаток підліткового віку найскладніше перебіг самоакцептації відбувається в учениць школи-інтернату. Визначаючи своє ставлення до основних конструктів самоприйняття, тобто виявляючи міру свого задоволення належністю до жіночої статі, своїм іменем, прізвищем, зовнішністю та станом здоров'я, дівчатка-підлітки з дитячого навчально-виховного закладу закритого типу демонструють особну позицію. Майже в усіх випадках вихованки школи-інтернату проявляють більше невдоволення, ніж їхні однолітки з інших типів шкіл. Тому суттєво незадоволені своєю зовнішністю, своїм прізвищем та іменем й особливо станом свого здоров'я. Причину, вочевидь, слід убачати насамперед у несприятливому впливі деприваційних умов розвитку на становлення самоакцептації дівчаток-підлітків зі школи-інтернату. До речі, дівчатка-підлітки з усіх типів шкіл проявляють найменше задоволення саме станом свого здоров'я. Особливу стурбованість виказують дівчатка старшого підліткового віку, що засвідчує про погіршення здоров'я дітей на момент завершення підлітковості внаслідок численних недосконаlostей сучасного навчально-виховного процесу. Крізь призму надання фахової психологічної допомоги дівчаткам-підліткам, зокрема щодо розвитку в них позитивної та успішної самоакцептації, ми постулюємо ревіталізаційний підхід, згідно з яким потрібно надавати психологічну допомогу, організовувати психолого-педагогічний супровід, задіювати гуманно інтенсивні практики, що спрямовані на ампліфікацію як самопідсилення та медіацію як своєрідне примирення/самопримирення особистості. В умовах соціальної депривації вихованки шкіл-інтернатів за допомогою тренінгових занять навчаються застосовувати механізми ампліфікації, моделювання та ін., що допомагає їм у подоланні базального конфлікту («я не така, як інші – суспільство винувате мені»). Такий підхід зорієнтований на зняття тривожності, невпевненості, меншовартості, знехтуваності та призводить до істотного зниження екзистенційної напруги і фрустраційних синдромів. Унаслідок створення розвивальних умов для відчуття психосоціальної захищеності й самореалізованості у дівчаток-підлітків відбувається самокультивування просоціального й оптимістичного адекватного самоприйняття.

Надалі перспективу роботи вбачаємо в розширенні досліджень у більшій кількості навчальних закладів різного типу за параметрами

різновікового, міжстатевого й крос-культурного порівняння, а також запровадження тренінгових технологій для формування оптимальної та повноцінної особистісної самооцінки.

Література

1. Алексеева М. І. Внутрішньосімейна взаємодія та самооцінка підлітків / М. І. Алексеева, О. Б. Насонова // Психологія : наук.-метод. зб. – Вип. 40. – Київ : Освіта, 1993. – С. 63–73.
Aleksyeyeva M. I. Vnutrishnyosimeyna vzayemodiya ta samoaktseptatsiya pidlitkiv [Inner-family interaction and adolescent self-acceptance] / M. I. Aleksyeyeva, O. B. Nasonova // Psykhologiya : nauk.-metod. zb. – Vyp. 40. – Kyiv : Osvita, 1993. – S. 63–73.
2. Говорун Т. В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Говорун Т. В. – Київ, 2002. – 35 с.
Govorun T. V. Sotsializatsiya stati yak faktor rozvytku Ya-kontseptsiyi [Socialization of Gender as a factor in the development of personal conception] : avtoref. dis. ... d-ra psikhol. nauk : 19.00.07 / Govorun T. V. – Kyiv, 2002. – 35 s.
3. Гошовська Д. Концептуально-теоретична модель становлення особистісної самооцінки в підлітковому віці / Д. Гошовська // Психогенеза особистості: вікові та педагогічні модифікації : монографія. – Луцьк : СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. – С. 71–91.
Goshovska D. Kontseptualno-teoretychna model stanovlennya osobystisnoyi samoaktseptatsiyi v pidlitkovomu vitsi [Conceptually-theoretical model of the formation of personal self-acceptance in adolescence] / D. Goshovska // Psykhogeneza osobystosti: vikovi ta pedagogichni modyfikatsiyi : monografiya. – Lutsk : SNU im. Lesi Ukrayinki, 2014. – S. 71–91.
4. Гошовська Д. Самооцінкова атрибуція в контексті особистісного самоприйняття / Д. Гошовська, Я. Гошовський // Психологічні перспективи. – 2013. – Вип. 22. – С. 40–49.
Goshovska D. Samoaktseptyvna atrybutsiya v konteksti osobystisnogo samoprinyattya [Self-acceptance attribution in the context of personal self-perception] / D. Goshovska, Ya. Goshovskiy // Psykhologichni perspektyvy. – 2013. – Vyp. 22. – S. 40–49.
5. Гошовська Д. Соціально-психологічна ревіталізація депривованих і неповносправних дітей в освітніх закладах інтернатного типу / Д. Гошовська / Ревіталізація дітей з особливими потребами : монографія / за заг. ред. проф. Я. О. Гошовського. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2013. – С. 77–104.
Goshovska D. Sotsialno-psykhologichna revitalizatsiya depryvovanykh i nepovnospravnykh ditey v osvitnikh zakladakh internatnogo typu [Socio-psychological revitalization of deprived and disabled children in educational institutions of residential type] / D. Goshovska / Revitalizatsiya ditey z osoblyvymy potrebamy : monografiya / za zag. red. prof. Ya. O. Goshovskogo. – Lutsk : PP Ivanyuk V. P., 2013. – S. 77–104.
6. Максименко С. Д. Розвиток психіки в онтогенезі : в 2-х т. / С. Д. Максименко. – Київ : Форум, 2002.

Maksymenko S. D. Rozvytok psykhyky v ontogenezi [Psyche Development in the Ontogenesis] : v 2-kh t. / S. D. Maksymenko. – Kyiv : Forum, 2002.

7. Павличко С. Фемінізм / С. Павличко. – Київ : Основи, 2002. – 322 с.

Pavlychko S. Feminizm [Feminism] / S. Pavlychko. – Kyiv : Osnovy, 2002. – 322 s.

8. Hayes St. C. Acceptance and Commitment Therapy, Relational Frame Theory and the Third Wave of Behavioral and Cognitive Therapies / St. C. Hayes // Behavior Therapy. – 2004. – № 35. – P. 639–665.

УДК 159.923.31

О. А. Демчук

Received: December 02, 2016

Revised: February 20, 2017

Accepted: March 12, 2017

ЕМПІРИЧНІ РЕФЕРЕНТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ОСОБИСТІСНОЇ БЕЗПОРАДНОСТІ

У статті розглянуто психологічний феномен набутої (завченої, прищепленої) безпорадності, яка внаслідок генералізації на інші сфери діяльності проявляється на особистісному рівні як інтегральна особистісна властивість. Наслідками особистісної безпорадності є пасивність і зниження енергетичного потенціалу на трьох рівнях: діяльності (поведінки), емоцій та мотивації. Теоретично обґрунтовано необхідність виокремлення емпіричних референтів безпорадності – реальних ознак, що фіксують наявність або відсутність досліджуваної властивості у суб'єкта. Визначено діагностичні критерії особистісної безпорадності: локус контролю та атрибутивний стиль (когнітивний (раціональний) компонент безпорадності), переважаючі емоційні стани (афективний компонент безпорадності), особливості мотивації досягнення (мотиваційний компонент безпорадності). Описано емпіричну схему дослідження: підбір психодіагностичного інструментарію, формування вибіркової сукупності, обґрунтування емпіричних ознак (референтів) та методів аналізу й узагальнення отриманих результатів. Застосовано методи математичної статистики (кластерний, факторний аналіз) для підтвердження правомірності виокремлення та достовірності емпіричних референтів особистісної безпорадності. Узагальнено результати емпіричного дослідження, на основі яких конкретизовано когнітивні, емоційні та діяльнісно-мотиваційні особливості безпорадності у сучасних студентів та диференційовано вибірку на групи залежно від специфіки поєднання та прояву визначених компонентів та детермінант безпорадності. Підтверджено, що діагностичними критеріями сформованої особистісної безпорадності досліджуваних можна